

Mål C-395/21**Sammanfattning av begäran om förhandsavgörande i enlighet med artikel 98.1 i domstolens rättegångsregler****Datum för ingivande:**

28 juni 2021

Hänskjutande domstol:

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Högsta domstolen i Litauen)

Datum för beslutet att begära förhandsavgörande:

23 juni 2021

Sökande:

D. V.

Svarande:

M. A.

Saken i det nationella målet

Erläggande av i) en summa som ska betalas som ersättning, beräknad på grundval av en timtaxa, för juridiska tjänster som tillhandahållits av sökanden D. V. (advokat) till svaranden M. A., plus ii) ränta.

Syfte med och rättslig grund för begäran om förhandsavgörande

Prövningen, inom ramen för ett kassationsöverklagande, av målet mellan sökanden D. V. och svaranden M. A. har gett upphov till betänkligheter med avseende på bedömningen, på grundval av artikel 169 FEUF, artikel 38 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (nedan kallad stadgan) och artiklarna 4, 6 och 7 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal (nedan kallat direktiv 93/13), av skäligheten hos villkoren i de avtal som ingåtts mellan parterna.

Frågor som har hänskjutits för förhandsavgörande

1. Ska artikel 4.2 i direktiv 93/13 tolkas så, att begreppet ”avtalets huvudföremål” omfattar ett villkor – som inte har varit föremål för individuell förhandling och som återfinns i ett avtal om juridiska tjänster som ingåtts mellan en näringsidkare (advokat) och en konsument – om kostnaden och sättet på vilket den beräknas?
2. Ska hänvisningen i artikel 4.2 i direktiv 93/13 till ett avtalsvillkors klarhet och begriplighet tolkas så, att det räcker att ange storleken på den timtaxa som ska betalas till advokaten i det villkor i avtalet som avser kostnaden (där kostnaden fastställs för de tjänster som faktiskt tillhandahålls på grundval av en timtaxa)?
3. Om svaret på den andra frågan är nej, ska kravet på tydlighet tolkas som så att det innebär en skyldighet för advokaten att i avtalet ange kostnaden för tjänsterna vars specifika taxor tydligt kan definieras och specificeras på förhand, eller ska också en vägledande kostnad för tjänsterna anges (en preliminär budget för de juridiska tjänster som tillhandahålls), i det fall det är omöjligt att förutse antalet (eller längden på) specifika åtgärder och arvodet för dem i samband med avtalets ingående, och att kostnaden kan komma att öka eller minska? Är det relevant, vid en bedömning av huruvida det villkor i avtalet som reglerar kostnaden uppfyller kravet på tydlighet, om informationen om kostnaden för de juridiska tjänsterna och sättet på vilket den beräknas lämnas till konsumenten på lämpligt sätt eller anges i själva avtalet om juridiska tjänster? Kan bristande information före avtalets ingående kompenseras genom tillhandahållande av information under avtalets fullgörande? Påverkas bedömningen av huruvida det villkor i avtalet som reglerar kostnaden uppfyller kravet på tydlighet av den omständigheten att den slutliga kostnaden för de juridiska tjänsterna inte kan fastställas förrän efter tillhandahållandet av dem har slutförts? Är det relevant, vid en bedömning av huruvida det villkor i avtalet som reglerar kostnaden uppfyller kravet på tydlighet, att avtalet inte föreskriver regelbundet tillhandahållande av rapporter från advokaten med avseende på de tjänster som tillhandahålls eller regelbundet överlämnande av räkningar till konsumenten, vilket i god tid skulle ge konsumenten möjlighet att avböja ytterligare tjänster eller ändra avtalspriset?
4. Om den nationella domstolen fastslår att det villkor i avtalet som reglerar kostnaden för de tjänster som faktiskt tillhandahålls på grundval av en timtaxa inte är klart och begripligt formulerat i enlighet med artikel 4.2 i direktiv 93/13, är den i så fall skyldig att pröva om villkoret är oskäligt, i den mening som avses i artikel 3.1 i samma direktiv (det vill säga, måste det vid en prövning av huruvida avtalsvillkoret är oskäligt fastställas om villkoret orsakar en ”betydande obalans” i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet, till nackdel för konsumenten), eller är redan det förhållandet att det villkor som reglerar kostnaden är otydligt tillräckligt för att det ska anses vara oskäligt, med hänsyn till att villkoret innehåller grundläggande information enligt avtalet?

5. Medför den omständigheten att avtalet om juridiska tjänster inte är bindande, om det villkor i avtalet som reglerar kostnaden har konstaterats vara oskäligt, såsom anges i artikel 6.1 i direktiv 93/13, att det är nödvändigt att återställa den situation i vilken konsumenten skulle ha befunnit sig i frånvaro av det villkor som har funnits vara oskäligt? Skulle ett återställande av denna situation innebära att konsumenten inte är skyldig att betala för de tjänster som redan har tillhandahållits?

6. Om beskaffenheten hos ett avtal om tjänster som tillhandahålls mot ersättning innebär att det är omöjligt att återställa den situation i vilken konsumenten skulle ha befunnit sig i frånvaro av det villkor som har konstaterats vara oskäligt (tjänsterna har redan tillhandahållits), skulle fastställandet av ersättning för de tjänster som har tillhandahållits [av] advokaten strida mot syftet med artikel 7.1 i direktiv 93/13? Om svaret på denna fråga är nej, skulle den verkliga balans genom vilken avtalsparternas jämlikhet återupprättas uppnås i) om advokaten betalades för de tjänster som tillhandahållits enligt timtaxan i avtalet, ii) om advokaten betalades minimiersättningen för de juridiska tjänsterna (till exempel den ersättning som anges i en nationell rättslig åtgärd, nämligen rekommendationerna om det maximala belopp för rättsligt bistånd som tillhandahålls av en advokat), iii) om advokaten betalades ett skäligt belopp för tjänsterna som fastställdes av den nationella domstolen, efter att ha beaktat målets komplexitet, advokatens kvalifikationer och erfarenhet, klientens ekonomiska situation och andra relevanta omständigheter?

Anförda unionsbestämmelser och anförd praxis från EU-domstolen

Artikel 169 FEUF, artikel 38 i stadgan, artiklarna 3–7 i direktiv 93/13.

Dom av den 21 mars 2013, RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, punkt 44, dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282 punkterna 37, 38 och 61, dom av den 21 december 2016, Gutiérrez Naranjo m.fl., C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980, punkterna 51 och 62, dom av den 20 september 2017, Andriuc m.fl., C-186/16, EU:C:2017:703, punkterna 40, 44, 45 och 47, dom av den 20 september 2018, OTP Bank och OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750 punkt 68, dom av den 14 mars 2019, Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, punkterna 41 och 48, dom av den 9 juli 2020, Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, punkterna 22 och 23.

Anförda nationella bestämmelser

Artikel 6.228⁴ i Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Republiken Litauens civillag) (nedan kallad civilagen).

Artikel 50 i Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (Republiken Litauens lag om advokatyrtet (advokatas) av den 18 mars 2004).

Rekommendationer om det maximala belopp för rättsligt bistånd som tillhandahålls av en advokat (advokatas) eller av en biträdande jurist att erlagga i civilrättsliga mål, godkända genom Republiken Litauens justitieministers beslut nr 1R-85 av den 2 april 2004 och genom det litauiska samfundets styrelses resolution av den 26 mars 2004 (i den version som var i kraft från och med den 20 mars 2015).

Kortfattad redogörelse för de faktiska omständigheterna och förfarandet i det nationella målet

- 1 Svaranden M. V. ingick, i egenskap av konsument, fem avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster med sökanden, advokaten D. V. I artikel 1.1–1.4 i samtliga avtal föreskrevs att advokaten åtog sig att erbjuda rådgivning muntligt och/eller skriftligt, att utarbeta utkast till rättsliga handlingar och underteckna dem, att göra rättsliga granskningar av handlingar och att företräda klienten inför olika organ samt vidta därmed förbundna åtgärder. I de relevanta bestämmelserna i samtliga avtal fastställdes att beloppet för advokatens arvode var 100 euro för varje timme rådgivning eller tillhandahållande av juridiska tjänster till klienten. En del av arvodet skulle betalas omgående i samband med att advokaten överlämnade en räkning för juridiska tjänster, med beaktande av det antal timmar under vilka rådgivning hade getts eller juridiska tjänster hade tillhandahållits.
- 2 Förstainstansdomstolen och appellationsdomstolen konstaterade att D. V. tillhandahöll tjänster mellan april och december 2018 och mellan januari och mars 2019. D. V. överlämnade räkningar för alla tjänster som hade tillhandahållits nästan ett år efter att avtalen om tillhandahållande av juridiska tjänster hade ingåtts.
- 3 Den 10 april 2019 väckte sökanden talan vid förstainstansdomstolen och yrkade att svaranden M. A. skulle förpliktas att betala en skuld på 9 900 euro för tillhandahållna juridiska tjänster, 194,30 euro med avseende på kostnader som uppkommit i samband med utförandet av svarandens anvisningar, årlig ränta på 5 procent på det erlagda beloppet, från den dag talan väcktes vid domstolen till dess att domen vinner laga kraft, samt kostnader för förfarandet.
- 4 Enligt förstainstansdomstolens bedömning tillhandahölls juridiska tjänster till ett belopp av 12 900 euro enligt samtliga avtal som ingåtts mellan sökanden och svaranden. Domstolen fastslog att villkoren om betalning av de juridiska tjänsterna i alla fem representationsavtal var oskäligen och minskade den angivna kostnaden för tillhandahållna tjänster med 50 procent (6 450 euro).
- 5 Den 30 april 2020 ingav sökanden ett överklagande som avslogs av appellationsdomstolen genom beslut av den 15 juni 2020. Appellationsdomstolen fastställde förstainstansdomstolens dom. Den 10 september 2020 inlämnade sökanden ett kassationsöverklagande.

Kassationsdomstolens argument och dess ståndpunkt i förfarandet om begäran om förhandsavgörande

- 6 I förevarande mål redogör kassationsdomstolen (nedan kallad den nationella domstolen) för sin ståndpunkt och hänskjuter tolkningsfrågor till EU-domstolen beträffande 1) förenligheten hos villkor som utgör huvudföremålet i avtal om juridiska tjänster med kravet på tydlighet, och 2) de rättsliga konsekvenserna när villkor som reglerar kostnad i ett avtal om juridiska tjänster konstateras vara oskäligen.

Förenligheten hos villkor som utgör huvudföremålet i avtal om juridiska tjänster med kravet på tydlighet

- 7 Den nationella domstolen erinrar först om att det i det nu aktuella målet är ostridigt att svaranden är en fysisk person som har agerat för egna syften, att denne inte har eftersträvat ändamål förknippade med sin verksamhet, sitt företag eller sitt yrke, och att sökanden är en advokat som har bedrivit yrkesverksamhet mot ersättning genom att tillhandahålla juridiska tjänster till en fysisk person; avtalen som har ingåtts mellan parterna ska därför anses vara konsumentavtal.
- 8 Enligt den nationella domstolen är två av villkoren i avtalen om juridiska tjänster som har ingåtts mellan sökanden och svaranden centrala för att avgöra tvisten mellan parterna: i) Avtalsvillkoret om kostnader (som på grundval av en timtaxa fastställer kostnaden för de tjänster som faktiskt har tillhandahållits), och ii) avtalsvillkoret om hur de juridiska tjänsterna ska betalas. Båda dessa villkor är relevanta för tvisten, eftersom svaranden, i en situation där sökanden har angett timtaxan men inte närmare diskuterat omfattningen eller varaktigheten av specifika juridiska tjänster eller det slutliga arvodets förväntade storlek, och inte heller regelbundet har informerat om kostnaden för de juridiska tjänster som redan tillhandahållits eller upprättat regelbundna räkningar, kan ha varit oförmögen att bedöma omfattningen av de tjänster som denne var i behov av och deras slutliga kostnad, antingen vid tidpunkten för ingåendet av avtalet eller vid tidpunkten för dess fullgörande. Svaranden hade inte heller möjlighet att häva avtalet/avtalen om juridiska tjänster i det fall denne tyckte att kostnaden för tjänsterna blev för hög i samband med fullgörandet av avtalet/avtalen.
- 9 Den nationella domstolen ställer frågan om artikel 4.2 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att begreppet "avtalets huvudföremål" omfattar ett villkor – som inte har varit föremål för individuell förhandling och som återfinns i ett avtal om juridiska tjänster som har ingåtts mellan en näringsidkare (advokat) och en konsument – rörande kostnaden och sättet på vilket den beräknas. Enligt den nationella domstolen ska villkoret, mot bakgrund av att det utgör en grundläggande skyldighet för den person som ansvarar för att göra betalningar enligt ett avtal om tillhandahållande av tjänster mot ersättning, med hänsyn till beskaffenheten hos och den allmänna systematiken och bestämmelserna i avtal om juridiska tjänster, och till de rättsliga och faktiska omständigheterna, anses tillhöra den kategori av

villkor som avses i artikel 4.2 i direktiv 93/13 (villkor som utgör ”avtalets huvudföremål”).

- 10 Den nationella domstolen noterar att det står tillräckligt klart att kostnadsvillkoret i de omtvistade avtalen är grammatiskt tydligt. Det föreligger dock rimliga tvivel om huruvida villkoret är begripligt, det vill säga, om en genomsnittskonsument kan förstå de ekonomiska konsekvenserna av det. I det nu aktuella målet är det således nödvändigt att göra en tolkning av innehållet i principen om tydlighet. Mot bakgrund av den omständigheten att ett av de grundläggande inslagen i ett villkors tydlighet är bedömningen av den information som lämnas till konsumenten, är det i detta mål relevant att klargöra omfattningen av den information som ska lämnas och dess detaljnivå.
- 11 Den nationella domstolen noterar att det betraktas som centralt att tillhandahålla detaljerad och/eller regelbunden information om kostnaden, med tanke på juridiska tjänsters beskaffenhet och klientens eventuellt undermåliga förståelse för tjänsternas beskaffenhet, omfattning och särskilda egenskaper. Med hänsyn till att längden på rättsliga förfaranden och/eller omfattningen av juridiska tjänster många gånger är svåra att förutse, hyser den nationella domstolen också rimliga tvivel om huruvida en genomsnittskonsument, i ett fall där endast beloppet (timtaxan) för de juridiska tjänsterna och principen att advokaten ska få betalt för tjänster som faktiskt tillhandahålls på grundval av timtaxan har angetts, kan förstå ett sådant avtalsvillkor inte bara formellt och grammatiskt, utan huruvida denne kan göra en uppskattning av den slutliga kostnaden för de juridiska tjänsterna och de ekonomiska konsekvenserna av villkoret. En sådan otydlighet i villkoret som reglerar kostnaden avlägsnas inte genom en bedömning av villkoret tillsammans med övriga bestämmelser i de omtvistade avtalen, eftersom det andra villkoret – om betalning – inte anger frekvensen för överlämnande av rapporter från tillhandahållaren av de juridiska tjänsterna eller för betalning av de tjänster som tillhandahållits.
- 12 På grund av den särskilda beskaffenheten hos tillhandahållande av juridiska tjänster kan det många gånger vara svårt att förutse hur många arbetstimmar som faktiskt kommer att ägnas åt detta tillhandahållande, men en yrkesutövare (en advokat) bör åtminstone kunna göra en preliminär uppskattning av vissa belopp, med hänsyn till de uppgifter som lämnas av konsumenten och de omständigheter som är kända för denne i egenskap av tjänsteleverantör, när processen med att ingå avtalet inleds. Den nationella domstolen ställer frågan om den, i samband med bedömningen av klarheten och begripligheten i ett villkor i ett avtal om juridiska tjänster som reglerar kostnaden, ska beakta till exempel om det i avtalet anges specifika taxor för tjänsterna (om sådana taxor tydligt kan definieras och specificeras på förhand). Om det skulle visa sig vara omöjligt att fastställa antalet (eller längden på) specifika åtgärder, och arvudet för dem, vid ingåendet av ett avtal om juridiska tjänster, uppstår frågan om det i avtalet måste anges vägledande tjänstekostnader (en preliminär budget för tjänsterna), eller om ett sådant krav skulle gå utöver vad som skäligen kan förväntas av en yrkesutövare och lägga en alltför stor och orimlig börda på tjänsteleverantören (advokaten).

- 13 Den nationella domstolen ställer också frågan – i syfte att säkerställa förenlighet med kravet på tydlighet – om information om kostnaden för juridiska tjänster och sättet på vilket den beräknas kan lämnas till konsumenten på något sätt, eller om den måste anges i själva avtalet om juridiska tjänster, och om bristande information före avtalets ingående kan kompenseras genom tillhandahållande av information under fullgörandet av avtalet. Slutligen vill den nationella domstolen få klarhet i huruvida bedömningen av kravet på tydlighet påverkas av det faktum att den slutliga kostnaden för juridiska tjänster inte kan fastställas förrän efter slutförandet av advokatens representation i ett särskilt fall.

Åtgärder som den nationella domstolen ska vidta om den finner att villkoret som reglerar kostnaden är oskäligt

- 14 Om det konstateras att villkoren som reglerar kostnaden i de omtvistade avtalen inte är klart och begripligt formulerade (om de inte uppfyller kravet på tydlighet), så ska de bedömas utifrån sin skälighet. I artikel 6.228^{4.6} i civillagen, som införlivar artikel 5 i direktiv 93/13 med den nationella lagstiftningen, fastställs att villkor som inte uppfyller kravet på klarhet och begriplighet ska anses vara oskäligen. Det innebär att det säkerställs en högre nivå av konsumentskydd i den nationella lagstiftningen än i direktiv 93/13; enbart den omständigheten att kostnadsvillkoret är otydligt räcker för att det ska anses vara oskäligt.
- 15 Den nationella domstolen ställer frågan, för det fall att det konstateras att ett villkor som reglerar kostnaden inte är klart och begripligt formulerat och att det därmed omfattas av artikel 4.2 i direktiv 93/13, om den nationella domstolen skulle vara tvungen att ta ställning till om det omtvistade villkoret orsakar en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet, till nackdel för konsumenten, eller om enbart det förhållandet att kostnadsvillkoret är otydligt räcker för att det ska anses vara oskäligt, framför allt mot bakgrund av den högre konsumentskyddsnivå som i detta avseende föreskrivs i den nationella lagstiftningen.
- 16 Den nationella domstolen hyser även betänkligheter om vilka åtgärder som den ska vidta om den finner att villkoret som reglerar kostnaden för de juridiska tjänsterna är oskäligt. Med tanke på att priset är ett villkor i ett avtal om juridiska tjänster som definierar en grundläggande skyldighet, anser den nationella domstolen att det är juridiskt omöjligt enligt nationell lagstiftning att fortsätta fullgörandet av de omtvistade avtalen utan ovannämnda villkor; en icke-tillämpning av det oskäligen villkoret medför därmed att de omtvistade avtalen upphävs. Av det skälet måste den nationella domstolen återställa den situation i vilken svaranden (konsumenten) skulle ha befunnit sig i frånvaro av det villkor som reglerar kostnaden som har konstaterats vara oskäligt. Eftersom beskaffenheten hos ett avtal om tjänster som tillhandahålls mot ersättning innebär att det är omöjligt att återställa den situationen (tjänsterna har redan tillhandahållits) om konsumenten inte omfattades av kostnadsvillkoren i förevarande fall, skulle den nationella domstolen dock kunna avhålla sig från att förplikta konsumenten att betala kostnaden för de tillhandahållna tjänsterna till

advokaten. Den nationella domstolen är osäker på om ett sådant återställande i det nu aktuella målet skulle strida principen om tillhandahållande av tjänster mot ersättning eller inte.

- 17 Enligt den nationella domstolen är en åtgärd som vidtas efter att det har konstaterats att ett avtalsvillkor är oskäligt en lämplig påföljd för en näringsidkare; frågan är dock om en sådan påföljd – för det fall att advokaten inte får betalt alls för tjänster som denne har tillhandahållit – inte skulle leda till en obehörig vinst för konsumenten och ett alltför orättvist resultat (advokaten förnekas rätten att få ersättning för tjänster som har tillhandahållits).
- 18 Den nationella domstolen ställer sig emellertid också frågande till om den nationella rättspraxisen (enligt vilken ett konstaterande av ett oskäligt prisvillkor i ett avtal innebär att domstolen kan sänka kostnaden för de tillhandahållna tjänsterna eller förplikta att självkostnadspriset för tjänsterna eller lägsta möjliga marknadspris ska erläggas) inte strider mot det långsiktiga syftet med artikel 7.1 i direktiv 93/13, det vill säga om rättspraxisen inte undanröjer den avskräckande effekt som uppstår för näringsidkare genom att sådana oskäliga villkor över huvud taget inte gäller för konsumenterna, i och med att de fortfarande skulle vara benägna att använda tjänsterna, med vetskap om att även om villkoren konstaterades vara oskäliga, skulle de fortfarande få minimiersättning för de tjänster som tillhandahållits, vilket skulle skydda dessa näringsidkares intressen.

Kortfattad redogörelse för skälen till att förhandsavgörande begärs

- 19 Svaren på de tolkningsfrågor som har hänskjutits för förhandsavgörande är väsentliga för det nu aktuella målet, eftersom de skulle göra det möjligt att fastställa omfattningen av den information som en advokat ska lämna vid ingående av avtal om juridiska tjänster med en konsument, att bedöma tillräckligheten i skyldigheten att lämna information och att ta ställning till frågan om förpliktelse att betala skulden med avseende på de juridiska tjänster som tillhandahållits.